

64. Fâdil Kellû el-‘Azzâvî'nin el-Kal'atu'l-Hâmise adlı romanında siyaset**Adem DOĐAN¹****APA:** Doğan, A. (2023). Fâdil Kellû el-‘Azzâvî'nin el-Kal'atu'l-Hâmise adlı romanında siyaset. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 1101-1111. DOI: 10.29000/rumelide.1369565.**Öz**

Anlatılar insan hayatına yön veren değerli yapıtlardır. Toplumların kendilerini ifade ettikleri alanlardan biride romandır. Roman bu anlatılar içerisinde en önemli olanıdır. Roman hem modern hem de post modern anlatıda önemli bir yere sahiptir. Roman dünyasında Irak önem arz eden bir yere sahiptir. Irak romancılarından olan Fâdil Kellû el-‘Azzâvî'nin anlatıları önemli olup anlatılarındaki karakterler üzerinden siyasi mesajlarını okuyucuya vermek istemiştir. Yazar bu romanında solcu karakterler üzerinden Irak özelinde tüm İslam dünyası ve Ortadoğu'daki diktatörlüğü sorgulamak istemiş ve bunu anlatılarındaki kurgularına işlemiştir. Romanda sade bir vatandaş, kahvede otururken ne olduğunu anlamadan alınır ve normal hayata geri döneceğini düşünürken suçsuz yere hapse atılır. Yazar bu romanında suçsuz insanların nasıl suçlu hale getirildiğini ve yapılan işkenceler sonrası insanların suçsuz olmalarına rağmen kendilerine yapılan işkenceden dolayı yapılan suçlamaları nasıl kabul ettiğini kurguyla anlatmaya çalışmıştır. Özellikle dava amacı güden bütün hareketlerde işkenceden kaçınmak ve davanın zarar görmesini engellemek adına muhbire dikkat edilmiş ve muhbir olduğundan şüphelenilen insanlardan uzak durulmuştur. Bunu bilen rejim elemanları, muhbir yapamadıklarını muhbir diye etiketleyip öldürülmelerine neden olmuşlardır. Ayrıca dava adamı gözükkenler dava yolunda rakip gördükleri diğer liderleri muhbir olarak etiketleyip öldürmüş ya da davalarından uzaklaştırmışlardır. Hapisten çıkan solcu liderler yerlerini yani koğuş ağalıklarını kendileri gibi solcu olanlara teslim etmektedirler. Böylelikle var olan gelenek hapisanede devam etmektedir. Yazar burada kurgusunu solcular üzerinden oluşturmuş olsa da bu kurgu bütün dava hareketleri için aynıdır denebilir. Gerçek olan şu ki hapse girenler hapisten eskisi gibi çıkamamaktadırlar.

Anahtar kelimeler: Irak, Siyaset, Fâdil Kellû el-‘Azzâvî, el-Kal'atu'l-Hâmise**Politics in Fâdil Kellu al-‘Azzâvî's Novel al-Kal'atu'l-Hâmise****Abstract**

Narratives are valuable works that shape human life. One of the fields in which societies express themselves is the novel. The novel is the most important of these narratives. The novel has an important place in both modern and post-modern narratives. Iraq has an important place in the novel world. The narratives of Fâdhil Kellu al-‘Azzâvî, one of the Iraqi novelists, are important and he wanted to give his political messages to the reader through the characters in his narratives. In this novel, the author wanted to question the dictatorship in the entire Islamic world and the Middle East, in particular Iraq, through left-wing characters, and incorporated this into his fictions in his narratives. In the novel, a simple citizen is taken away while sitting in a cafe without realizing what happened, and he is innocently imprisoned while he thinks he will return to normal life. In this novel,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı ABD (Bingöl, Türkiye), ensar.1980@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2881-4191 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 14.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1369565]

the author tried to explain with fiction how innocent people were made criminals and how, after the tortures, people accepted the accusations made against them even though they were innocent. Particular attention was paid to informants and people suspected of being informants were avoided in order to avoid torture and to prevent damage to the case, especially in all actions with the purpose of litigation. Knowing this, the regime members labeled those they could not do as informants and caused them to be killed. In addition, those who appeared to be litigants had other leaders whom they saw as rivals on the way of the lawsuit, labeled them as informants and had them killed or removed from their cases. Leftist leaders who are released from prison hand over their places, namely their ward lords, to those who are leftist like themselves. Thus, the existing tradition continues in prison. Although the author has created his fiction here, it can be said that this fiction is the same for all litigation movements. The truth is that those who go to prison cannot get out of prison like they used to.

Keywords: Iraq, Politics, Fâdil Kellu al-'Azzâvî, al-Kal'atu'l-Hâmise

Giriş

Irak'ın 1960 Sonrası Siyasi Tarihi

Siyaset bütün toplumların hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Bu, Irakta Ahmed Hasan el-Bekir'in siyaset yaptığı dönemde de böyle olmuştur. Ahmed Hasan el-Bekir (d. 1914- ö. 4 Ekim 1982) 1968-1979 yılları arasında Irak cumhurbaşkanı olarak görev yaptı. Altı yıl ilköğretim öğretmeni yaptıktan sonra 1938'de Irak Askeri Akademisi'ne girdi. 1958'de monarşiyi deviren askerî darbeye katılmış olmasına rağmen Arap Sosyalist Ba'as Partisi üyesi olarak giriştiği devrimci etkinliklerden dolayı 1959'da ordudan emekliye sevk edildi. Ba'as'ın 1963 Darbesi'ni izleyen 10 ay süresince başbakanlık görevinde bulundu. 17 Temmuz 1968'de Ba'as Partili subaylar tarafından düzenlenen Beyaz Devrim ('Azzâvî, 2003: 243-244) darbesiyle Ahmed Hasan el-Bekir, Başkan Abdurrahman Arif'in yerine geçti. Sert ve hırçın dış politikasıyla Irak'ı Müslüman komşuları arasında yalnızlığa itti. Arap-İsrail uyuşmazlığında uzlaşmayı savundu. Farklı bir yol izleyen bir kısım Arap devlet başkanıyla anlaşmazlığa düştü. İran'a yönelik toprak talepleri yüzünden, 1975'e değin Irak Kürtlerini denetim altına almakta güçlük çekti. Ekonomik alanda, eski yönetimin beş yıllık kalkınma planını başlangıçta ihtiyatlı bir tutumla sürdürdü. Ama ülkenin petrol gelirlerinin artması üzerine sanayide büyüme politikasına yöneldi. 1976'da geçirdiği kalp krizinden sonra, birçok yönetsel sorumluluğu yardımcısı Saddâm Hüseyin'e devretti. 16 Temmuz 1979'da devlet başkanlığı ve Devrim Komuta Konseyi başkanlığını Ba'as'ın yeni önderi Saddâm Hüseyin'e bıraktı (Marion Farouk Sluglett ve Peter Sluglett, 1999: 95).

Saddâm Hüseyin Abdülmecid et-Tikritî (28 Nisan 1937, Tikrit -30 Aralık 2006; Bağdat), Irak'ın beşinci cumhurbaşkanıdır. Arap milliyetçiliği ile Arap sosyalizminin bir karışımı olan Ba'asçılığı benimsemiş olan Ba'as Partisi'nin ve daha sonra Ba'as Partisi Irak Kolu'nun önde gelen bir üyesi olarak bu partiyi iktidara taşıyan 1968 darbesinde anahtar rol oynamıştır. Saddâm Hüseyin 1979'da resmen Irak'ın devlet başkanı olmasına rağmen aslında bu tarihten çok daha önce "defacto" anlamda ülkede iktidar sahibiydi. Sağlığı iyi durumda olmayan Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir'in yardımcısı olarak, Ba'as hükümetini yıkabileceğini düşündüğü ülke içindeki pek çok güç odağına karşı doğrudan kendisi tarafından yönetilen güvenlik güçleri oluşturdu. 1970'lerin başlarında petrol ve diğer endüstrileri millileştirdi. 1970'li yıllar boyunca petrol gelirleriyle Irak hızlı bir ekonomik büyüme yaşarken Saddâm Hüseyin de devlet mekanizmaları üzerindeki otoritesini giderek sağlamlaştırdı. Bu dönemde Irak

nüfusunun yalnızca beşte birini oluşturmalarına rağmen Sünni Araplar, ÷lke yönetiminde pek çok kilit kademeye getirildi (Marion Farouk Sluglett ve Peter Sluglett,1999: 96-97).

Hükümeti devirmeye çalışan veya bağımsızlık çabasına girişen Şii'ler ve Kürtlere karşı pek çok kez sindirme girişiminde bulundu. Saddâm Hüseyin, İran-İrak ve Körfez savaşlarından sonra iktidarını korumayı başardı. İsrail'e karşı olan tutumuyla özellikle Arap dünyasında belirli bir saygınlık kazanmış olmakla birlikte, özellikle Batı dünyasında genel olarak zalim bir diktatör olarak tanımlandı. Irak'ta çeşitli katliamlar ve tasfiyeler sonucunda Saddâm hükümeti altında ölen kişi sayısının 250.000 olduğu tahmin edilmektedir. Saddâm Hüseyin zamanında gerçekleşmiş olan Kuveyt ve İran'ın işgali de yüz binlerce kişinin ölümü ile sonuçlandı (Marion Farouk Sluglett ve Peter Sluglett,1999: 98).

2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri başkanı George W. Bush ve Birleşik Krallık Başbakanı Tony Blair, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve Saddâm'ın el-Kaide ile ilişkileri olduğunu iddia etti. Ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak'ı işgal etti. Harekâtın başlamasından üç hafta sonra, 9 Nisan 2003 tarihinde başkent Bağdat'ın koalisyon güçlerinin eline geçmesiyle Saddâm Hüseyin iktidarı sona erdi, kısa süre sonra da Baas Partisi yasaklandı. Yaklaşık sekiz ay sonra yakalanan Saddâm Hüseyin daha sonra yargılandı. 5 Kasım 2006'da, 1982'de Duceyl'de 148 Iraklı Şii'nin öldürülmesinden sorumlu tutularak idam cezasına mahkûm edildi. 30 Aralık 2006'da asılarak idam edildi (Marion Farouk Sluglett ve Peter Sluglett,1999: 99).

Modern Arap Romanında Siyaset ve Hapishane

Edebiyat, içinde doğduğu toplumun siyasi ve sosyal olaylarından bağımsız olarak düşünülemez. Edebiyat bu faaliyetlerin aynası konumundadır. Bu nedenle bu siyasi ve sosyal olayların mutlaka edebiyata yansımaları olur. Siyaset Arap toplumlarının vazgeçilmezleri arasındadır. Orta Doğuda sıradan bir insan bile günlük siyaset ile alakadardır (Gündüz, 2022: 11). Bu bağlamda düşündüğümüzde genelde Arap dünyasında, özelde Irak ülkesinde bu siyasi ve sosyal olayların yansımalarını edebi faaliyetlerde görmekteyiz. Bu olayların yansıdığı edebî türlerden biri de modern dönemde ortaya çıkan roman türüdür. Arap edebiyatında siyaseti ve hapishane hayatını ele alan pek çok yazar bulmak mümkündür. Özellikle 1920'li yıllardan itibaren roman türünde eser veren yazarların çoğu realist bakış açısına sahiptirler. Bu bakış açısının oluşmasında etkili olan temel sebeplerden biri de sosyalist bakış açısının benimsenmesindedir. Bu durum Irak romanında daha çok kendisini göstermiştir. Diğer Arap dünyasından farklı olarak Irak'ta özellikle siyasi romanlar daha çok ön plana çıkmıştır. Irak'ta siyasi romanların ortaya çıkışında 1958, 1963 ve 1964 inkılâpları ve devrimleri, 1980-88 Irak-İran savaşı, 1991 ABD'nin işgali gibi pek çok siyasi olay etkili olmuştur (İbrâhîm, 2012: 1-3; el-Cerrâh, 2015:1-5).

Arap dünyasında romanlarında siyaseti ve hapishane hayatını ele alan birkaç kişiden bahsedecek olursak, eserlerinde hapishane hayatını işleyenlerden biri Sun'ullah İbrâhîm'dir. Cemal Abdunnasır döneminde bizzat hapis hayatı yaşayan yazar, *Tilke'r-Râ'ihâ* adlı eserinde yaşadığı tecrübeleri de yansıtarak bir hapishane romanını ortaya koymuştur. Yazdığı dokuz romanın tümünde ise siyasi protest tavrını sürdürmüştür (Baran, 2022a: 143). Siyasi roman yazan yazarlardan biri de Yâsmîna Hadrâ'dır. Yazar eserlerinde Cezayir başta olmak üzere Ortadoğu ve Arap ülkelerindeki iç çatışmaları romanlarına yansıtmaya çalışır. Onun özellikle *es-Sadme* adlı eseri bu açıdan önem arz etmektedir (Baran, 2022b: 954). Yazar, romanında Ortadoğu'nun en önemli meselesi olan Filistin meselesini kendi zaviyesinden kurgusal olarak ele alır. Onun siyaseti ele alan diğer bir eseri ise *Leyletu'd-Diktâtûri'l-Ahire* adlı romanıdır. Yazar bu romanda Libya lideri Kaddafi'nin son gecesini ve ölümünü ele alır (Baran, 2022c, 5). Siyaseti ele alan bir diğer eser Necîb Mahfûz'un *Yevm Kutile'z-Za'im* adlı eseridir. Mahfûz bu

eserinde Nasır ve Sedat dönemleri, 1967 olayları gibi pek çok politik konulara değinir (Baran, 2022d, 68-71).

Irak'ta romanlarında siyaseti ve hapishane hayatını ele alan birkaç kişiden bahsedecek olursak, Gâib Tu'me Fermân bu konuda roman yazan öncülerden biridir. Onun *en-Nahle ve'l-Cîrân* (1966), *Hamsetu Esvât* (1967), *el-Mehâd* (1974), *el-Kurbân* (1975) adlı romanları bu konuda yazılmış öncü romanlardandır. Ayrıca Abdurrahmân Mecîd er-Rebî'nin *el-Veşm* (1972), Fâdil Kellû el-'Azzâvî'nin *el-Kal'atu'l-Hâmise* (1972), Fu'âd Takarî'nin *er-Rec'u'l-Ba'îd* (1980) adlı romanları aynı konu etrafında dönen romanlardır (İbrâhîm, 2012: 3-5).

Fâdil Kellû el-'Azzâvî'nin hayatı

Fâdil Kellû el-'Azzâvî romancı, şair ve aynı zamanda mütercimdir. 1940 yılında Irak'ın Kerkük şehrinde dünyaya geldi. 1966 yılında Bağdat Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 1983 yılında Almanya Leipzig Üniversitesi'nde *Arap Kültürünün Gelişiminin Temel Sorunları* adlı doktorasını yapıp mezun oldu. Yazar gazetecilik alanında çalıştı. Bağdat'ta "Şiir 69" dergisinin çıkarılmasına katkıda bulundu ve yeni Arap şiiri kavramı hakkında kültürel bir kargaşaya yol açan *The Poetic Statement (Şiirsel İfade)* adlı eserini yazdı. Nesir şiirine odaklanan Sargon Boulos Mueyyed er-Râvî ve Salâh Fâik'i içeren "Kerkük Grubu" nun kurucularından biri olarak kabul edilir. Altmışlı yılların deneyimini *er-Rûhu'l Hayye (Yaşayan Ruh)* kitabında anlatmıştır. Yazarın 10 cilt şiir koleksiyonu, 6 roman, kısa öykü koleksiyonu, 3 eleştiri kitabı ve bir anı kitabı vardır. Yazar, 1983 yılından beri Almanya'da yaşamakta olup eserlerini Arapça ve Almanca bastırmaktadır (el-'Azzâvî, 2002: 1; Ya'kûb, 2004: 2/372).

Fâdil Kellû el-'Azzâvî'nin eserleri

Romanları: *Mahlukât Fâdil el-'Azzâvî el-cemîle (Fâdil Kellû el-'Azzâvî'nin Güzel Yaratıkları, 1969)*, *el-Kal'atu'l-Hâmise (Beşinci Kale, 1972)*, 2002 yılında Dâru'l-Cemel Yayınları tarafından yeniden yayınlanmış ve sinemaya uyarlanmış. *ed-Dînâsûru'l-ahîr (Son Dinazor, 1980)*, *Medînetun min remâd (Küllerden Bir Şehir, 1989)*, *Ahiru'l-Melâ'ike (Meleklerin Sonuncusu, 1992)*, Eser, 2007'de İngilizce'ye çevrildi.

Şiir Dîvânları: *Selâmen eyyetuhâ'l-mevc, selâmen eyyuhâ'l-bahr (Merhaba Ey Dalga, Merhaba Ey Deniz, 1974)*, *eş-Şeceretu's-Şarkiyeye (Doğu Ağacı, 1975)*, *el-Esfâr (Seyhatler, 1976)*, 1976'da yayınlanan *Raculun Yermî Ehcâren fi Bi'rîn (Kuyuya Taşlar Atan Bir Adam, 1990)*, *Sâiden hatta'l-Yunbû' (Kaynağa Tırmanırken, 1993)*, *Fî nihayeti kullî'r-rihalât (Tüm Yolculukların Sonunda, 1993)*, *Ferâşe fi tarîkahâ ila'n-nâr (Ateş Yolunda Bir Kelebek, 1997)*, *'A'rabun tahte semâin ğarîb (Garip Bir Gökyüzü Altında Bir Bedevî).*

Diğer Kitapları: *er-Rûhu'l-Hayye: Cîlu's-Sittinât fi'l-Îrâk (Yaşayan Ruh: Irakta Altmışlı Yılların Nesli, 1994)*, *Ba'îden dâhîlî'l-ġâbe (Ormandan Uzakta, 1994)*, *el-Eslâf (Öncekiler)*, *Reculun bilâ melâmîh (Çehresiz Adam)*, *Kûmedyâ el-Eşbâh (Hayaletler Komedi)*, *el-Hubût ile'l-ebediyye bi habl (Bir İple Sonsuzluğa İniş).*

Çevirileri: *Semâ'un ve ardun (Gökyüzü ve Yeryüzü, Christian Morgenstern, 1995)*, *Dimâġ Lînîn (Lininin Beyni, Tilmann Spengler, 1996)*. 1998 yılında Portekizli romancı Jose Cardozo'nun *Ekselansları Dinozor* şiirini Almanca'dan İngilizce'ye tercüme etti ve Arapça tercümesi *Sâhibu'l-fehâme ed-Dînâsûr* adıyla Dâru'l-Medâ tarafından 1998 yılında Şam'da yayınlandı. (el-'Azzâvî, 2002: 1).

1. Fâdil Kellû el-‘Azzâvî'nin el-Kal'atu'l-Hâmise Adlı Romanı

1969 yılında yayınlanan *el-Kal'atu'l-Hâmise (Beşinci Kale)* adlı romanı, 2002 yılında el-Cemel Yayınları tarafından yayınlanmış ve sinemaya uyarlanmıştır. Roman on iki bölümden oluşmaktadır. *el-Kal'atu'l-Hâmise (Beşinci Kale)* romanın özeti şöyledir:

Iraklı Aziz Mahmut Sa'îd kahvehanelerin birinde kadın pazarlayıcılarını iki saate yakın beklerken birden karşısında polisleri görür ve tutuklanır. Tutuklanma nedenini anlayamayan Aziz Mahmut nasılsa yanlış bir anlaşılma var beni bırakırlar diye kendisini teselli eder. Aziz Mahmut'u alan polisler beş kişiyle beraber onu ekip otosunun içerisine koyarlar. Aziz Mahmut bırakılacağından eminken tutuklulardan biri: “madem seni bırakacaklar hükümlülerin uzun yıllar yattığı bir hapisaneye seni niye göndersinler” der. Ekip arabası hareket eder ve uzun bir vadiden geçerek hapisaneye doğru ilerler. Hapishane çavuşu, müdüre: “5 numaralı hücre bloğuna gitmek istiyorlar” der. Hapishane müdürü çavuşa mahkûmların isimlerinin okunmasını ister. Okunan isimler Ahmet Hüseyin Selman, İsam Kamil, Aziz Mahmut Sa'îd'dir. 5 numaralı koğuşa gidince otuz beşinde görünen Selam, Mahmut Bey'e yardımcı olur ve zamanla koğuştakileri seveceksiniz der. Selam bazı yoldaşların tahliye edildiğini de Mahmut'a söylemeyi ihmal etmez. Selam, Mahmut'a “suçsuz dahi olsan sonuçta buradasın kendini alıştırsan iyi olur” der. Mahmut, Selam ile beraber ayakta çaylarını içerler. Çaycı da Mahmut'a gülererek “kızma ahbap, bunları sen de yapacaksın” der. Mahmut bir an dalar ve tutuklanma günü aklına tekrar gelir. Mahmut'un bir yıllık zorlu çalışma dönemi bitmiş tatil için Kerkük'ten Bağdat'a gelmiştir. Mahmut, geceyi kendisiyle geçirecek bir hayat kadını arıyordu. İşyeri arkadaşı Yusuf, Gece Şehri Kahvehanesinin hayat kadını satıcılarıyla dolu olduğunu, orada istediği tarzda hayat kadını bulabileceğini söyler. Yusuf Mahmut'a oraya gitmesini, kendisine bir çay söyleyerek oturmasını söyler. Zaten beklediği tekliflerin bu arada kendisine geleceğini söyler. Mahmut iki saatten beri kahvede olmasına rağmen yanına kimse yaklaşmamıştır. Bir anda karşısında polisleri gören Mahmut şoke olsa da bu durum karşısında bir şey yapamamıştır. Polislerden biri Mahmut'a “buraya gel, kahraman fare” der ve polis otosuna tıklıp hapisaneye yani şimdiki hücrelerine getirilir. Mahmut, kendisinin hayat kadını satıcısı sanılacağından şüphelidir ve bundan korkmaktadır. Hatta onu kahveden alan polislerden biri “dünyayı sizler mahvettiniz, bedelini ödemelisiniz” der. Mahmut devrim olduğunda çektikleri acının son bulacağına inanıyordu. Bu arada küçük odaların birinde Selam Abdullah, tutuklulara hitap ediyordu. Herkes korkuyla karışık Selam'i dinliyordu. Selam Abdullah ve oradakiler burada yalnız olmadıklarını ve halk için direnmek gerektiğini söylüyorlardı. Selam Abdullah “buraya bildiri dağıtın adamlarla getirildin sende onlardan biri misin?” diye sorar. Aziz Mahmut hayır der ve niye tutuklandığımı da bilmediğini söyler. Aziz Mahmut suçsuz yere hapisaneye geldiğini söyleyince müdür onu çağırır ve bu durumun gerekli yerlere bildirildiğini söyler. Selam, Aziz Mahmut'a içlerinden birinin bırakılması durumunda siyasi suçlu muamelesi göreceğini söyleyerek bu duruma alışmasını söyler. Oyun oynayan yirmi üç yaşındaki Yusuf'a koğuş ağası olarak Selam müdahale etmişti. Aziz Mahmut, Yusuf'a acıyıp yardım edince casuslukla suçlanmış ve böyle olmadığının kanıtlanması kendisinden istenmişti. Koğuştaki entelektüel gençlerden iki ay önce tutuklanan yirmi iki yaşında ve İngiliz Dili ve Edebiyatı okuyan Münim, Aziz Mahmut'a yaklaşıp ne yapıyorsun deyince Mahmut “anneme mektup yazıyorum” der. Mektubun sonunda Bağdat Hapishanesi Hücre 5 yazmaktadır. Münim entelektüel bir insandı ve onun hayalindeki devrim diğerlerinin savunduğu devrime benzemiyordu. Münim, ayrıca Selam'ın Yusuf'a davranmış tarzından da rahatsız olmuştu. Çünkü Selam, koğuş ağası olarak yoldaşlar adına diktatörce davranıyordu. Aziz Mahmut, Münim'e bu görüşlerin seni batakhaneye, yani hücreye sokabilir dediğinde Münim hiç de oralı olmadı. Selam mahkûm yoldaşlarına diğer hapisanelerdeki yapılanlar bize yapılmıyor diyerek hapisane yetkililerine minnettar olmalıyız diyordu. Ayrıca Bakuba Hapishanesi'nde mahkûmlara yapılan kötü davranışları da mahkûmlara anlatıyordu. Aziz Mahmut, canı sıkıldığı için

Münim'e bakmaya gittiğinde Munim'in tıraş olduğunu görür. Münir Aziz Mahmut'a seni yakında kız kardeşim Selva ile tanıştıracam der. Münim, Aziz Mahmut'a "devrim yapmak için devrim yapılmaz" der. Münim devrimin kadın-erkek ilişkileri, ahlak, ekonomi gibi her alanda yapılması gerektiğini söyler. Münim'e göre devrim yapıldıktan sonra aynı zamanda korunmalı ve yüceltilmelidir. Münim'in ailesi kendisini ziyarete geldiğinde Münim, Aziz Mahmut'a "bak bu kız kardeşim Selva ne kadar da güzel değil mi?" der. Aziz Mahmut o an Selva'nın mavi gözlerinin derinliğinde kaybolmuştur. Aziz Mahmut, bir müddet sonra kendine gelir ve ancak nasılsınız der. Münim ve ailesi Aziz Mahmut'la beraber otururlar. Münim, annemle konuşmam gerek deyip Selva ve Azizi Mahmut'u baş başa bırakır. Bu buluşmadan sonra artık Aziz Mahmut yeni bir kişi olmuştur, çünkü hayatında Selva vardır. Münim bu arada kız kardeşi Selva'ya tutulmaması gerektiğini de Aziz Mahmut'a söylemeyi ihmal etmez. Hapishane yoldaşlarla doludur. Bu yoldaşlardan biri de devrimin başkentinin köyde kurulmasını isteyen Mustafa'dır. Mustafa'ya geleceğin devriminin başkentinde gayri meşru cinsel ilişki yasal olacak mı? diye sorulduğunda Mustafa: "sen ne biçim konuşuyorsun devrimin genelev açmak için mi kurulduğunu sanıyorsun?" diyerek arkadaşlarına kızar. Mustafa'ya devrim yapıldığı zaman evlilik olacak mı diye sorulduğunda "isterseniz bekâr kalabilirsiniz ama sizin olmayan bir kadınla birlikte olduğunuzu duyarsam midenizi kurşunla doldururum" der. Aziz Mahmut, Mustafa'nın dile getirdiği sınıf ayrımcılığını hapishanede keşfeder. Hapishanede Selam'ın odasının yanında bir oda daha vardır. Tamamen mobilyalı olan oda gayet sevimli bir şekilde döşenmiştir. Kapısının hemen arkasında da hoş bir gaz ocağı vardır. Dışarıdakilerin yaklaşmasının yasak olduğu odada zengin bir tüccar, iki avukat, bir hekim ve bir üniversite profesörü kalıyordu. Herkes onlara özel bir şekilde davranıyordu, bu da onları onur konuğu gibi yapıyordu. Bu ayrıcalıklar, bütün mahkûmların, özellikle entelektüel yoldaş Münim'in nefretini körükler. Ayrıca bu gruba dışarıdan, yani lokantadan yemek de gelir. Odalarında yüzlerce konserve vardır, ama Münim gibi yoldaşlar bunlara dokunamazlar. Bu ayrıcalıklı grup odalarında ateşli bir şekilde yapacakları devrimi tartışmayı da ihmal etmezler. Bu imtiyazlı yoldaşlar polise rüşvet verip bırakılacaklarını zannederler. Devrimin asıl yoldaşlarına bu grup bir bardak sütü bile çok görür. Yoldaş mahkûmlar bu imtiyazlı yoldaşlardan nefret eder hale gelir. Hatta batakhaneden çıkan Selman, onların uşağı olur ve sadece onlara hizmet eder. Selman onlara kralmışlar gibi davranır ve kendisini uşak gibi görür. Onlar yemeklerini yedikten sonra kendi yemeğini yer. Münim ise bu ayrıcalıklı grup için "gerçekten çok zekice davranıyorlar eğer devrim başarılı olursa yeni hükümetin bakanları onlar olacak" der. Mahkûmlar aç kaldıkları gün bu imtiyazlı grubun yiyeceklerini çalıp mahkûmlara dağıtır. Öyle ki bu yiyeceklerin içinde konserve, meyveler, peynirler dahi vardır. Fakir mahkûmlardan biri "yiğin yiğin, bunlar domuzların ahırından, vip odasından geliyor" der. Münim gece avluya bakarken bir karaltının bekçi kulübesine girdiğini görür ve çıktığında şimşegın aydınlatmasıyla bu kişinin yüzünü görür. Gördüğü kişi Abdülkerim'dir. Abdülkerim'in muhbir olduğu artık ortaya çıkmıştır. Aziz Mahmut, müdür beyin odasına çağrılır ve kendisinden muhbir olması istenir tabi o da bunu reddeder. Reddetmek demek daha ağır işkenceler görmeyi gerektirir. Müdür Aziz Mahmut'u cezalandırmak ister. Gardiyan Aziz Mahmut'u hücreye bırakırken Aziz Mahmut'un öttüğünü söyler. Mahkûmlar Aziz Mahmut'a saldırır ve hırpalırlar. Artık Aziz Mahmut hapishanede yoldaşlar arasında istenmeyen ve insanları satan bir muhbir olarak görülür. Selam, sonunda "Aziz Mahmut'a yapılan yanlış görür ve ondan özür dileyip idarenin oyununa geldik" der. Bu arada Selam gerçek hainin adının Abdülkerim olduğunu söyler. Köyde devrimin başkentini kurmak isteyen Mustafa ölüm cezası almış ve birkaç saat içinde idam edilecektir. Selam ise devrimci mücadelenin artık uzak gelecekte bir düş olduğunu anlatır. Selva ise bir başka evlilik adayı bularak Aziz Mahmut'un kalbini yaralayıp gider. Entelektüel yoldaş Münim ise fikirlerini başka bir dünyaya saklamak zorundadır. Mustafa'nın asılacağı gece herkes uyumuş ama Aziz Mahmut, Mustafa'ya olan saygısından yatmamıştır. Diğer mahkûmlar da üzgündür, ama ellerinden bir şey gelmeyeceği için uyumuşlardır. Aziz Mahmut, her an insanlar ölebileceği için savaşta ve hapishanede

kimseye bağlanılmaması gerektiğini düşünür. Aziz Mahmut, suçsuz yere kaldığını düşündüğü yerde yirmi ayını geçirmiştir. Hapisten çıkan yoldaşlar güvenilir olarak gördükleri Aziz Mahmut yoldaşı, koğuş ağası yapmışlardır. Basit bir Bağdat kahvesinde kız ayarlamak için giden Aziz Mahmut, artık hapishanede yoldaş Mahmut ve de koğuş ağası olmuştur. Siyasiler için yapılan bu hapishanede koğuş ağası olmak bir lütuftur. Artık Aziz Mahmut yeni gelen yoldaşlara yol göstermektedir. Hapse yeni gelen yirmi sekiz yaşındaki gence yardımcı olur. Genç, suçsuz olduğunu üç gün önce bir kahvehanede tutuklandığını ve bırakılacağını düşündüğünü söyler. Aziz Mahmut bu hikâeyi çok iyi biliyordur ve gence “önemli olan şu an burada bizimle olman” der, ama genç ona cevap vermeyip duvara bakan güneş ışıklarını seyretmeye koyulur.

Yazar bu romanında Irak'ta başa gelen diktatörleri ve hapishanede yaşananları kurgu yoluyla da olsa okuyucularına vermek istemiştir. Bu anlatısında, hapishanede yoldaşlar arasında oluşan sınıf farklılıklarını, yoldaşların komünist bir devlet kurma ideallerini kaybetmelerini ve insanların suçsuz yere hapse atılmalarını konu edinir. Ayrıca hapishanede hapishane idaresinin nasıl ajan devşirmeye çalıştığını da bu anlatıda göstermeye çalışır. Hapishanede kalan insanların muhbirlere bakışı da bu anlatıda verilmek istenene başka bir husustur. Hapishaneye gelen insanlar her ne kadar başlangıçta masum olduklarını söyleseler de gerçeğin ötesine geçemezler. Gerçek içeride olmalarıdır, haksız ya da haklı olmaları değil.

Kitap, ekiplerin Aziz Mahmut'u kahvehaneden almasıyla başlar (el-'Azzâvî, 2009: 7). Burada Aziz Mahmut'un eğlence peşinde koşan bir kişi olarak gösterilmesi aslında siyasi hareketlerden ne kadar uzak olduğunu göstermek için kurgulanmıştır. Bir yıl boyunca çalıştıktan sonra biraz eğlence arayan bir adamın aslında siyasetle, devrimle uzaktan yakından bir işi olmaz. Hapishaneye giden mahkûmlara hapishane müdürü isimlerini sorar. Müdür, Aziz Mahmut Sa'îd'in adını Mahmut Sa'îd diye okuyunca Aziz Mahmut: “*hayır o babamın adı*” der ve itiraz eder (el-'Azzâvî, 2009: 13). Burada isim benzerliğinden dolayı bir yanlış anlaşılmanın kurgulanması, Aziz Mahmut Sa'îd'in kafasındaki şüphce çemberini biraz daha genişletmeye yönelik bir girişim olarak görülebilir. Çünkü babasının isminin zikredilmesiyle suçlu olan kişinin babası olabileceğini düşünmüş olabilir. Ayrıca böyle bir kurgu, bu gibi durumlarda insanın sadece kendi derdine düşeceğine dair varsayıma da hizmet edebilir.

Müdür Aziz Mahmut'a eşyalarının nerede olduğunu sorunca Aziz Mahmut eşyalarım yok der (el-'Azzâvî, 2009: 13). Aziz Mahmut hapisteki yerlerine gidince kendisine ilk yardım eden koğuş ağası yoldaş Selam'dir. Selam Aziz Mahmut'a üzülmemesi gerektiğini ve her şeyin yoluna gireceğini söyler (el-'Azzâvî, 2009: 16). Hapishanede ilk başlarda insanın manevi desteğe ihtiyacı olduğu düşünöldüğünde Selam'in verdiği destek önemlidir. Selam'in destek verme sebebi koğuşa getirilen mahkûmların broşür dağıttıklarından dolayı içeri alındıklarının bildiğinden Aziz Mahmut'u da yoldaş zannetmesidir. Ayrıca hapishaneye ilk defa gelen kişilerin siyasi hareketler tarafından adeta bir av olarak görülmesi de burada önemli olmaktadır. Çünkü hapishaneye ilk defa düşen bir insan, artık şimdiye kadar bilmediği farklı bir dünyaya adımıını atmaktadır. Bu acımasız ortamda kim kendisine el uzatmış ise büyük ihtimalle oraya yönelmektedir.

Aziz Mahmut başlangıçta yoldaş değil Kerkük'ten Bağdad'a kız aramak için kahvehaneye gidip içeri alınmışsa da zamanla yoldaş olmuştur (el-'Azzâvî, 2009: 17). Bu durum hapishanelerin bir siyasallaştırma merkezi olarak kullanılabilceğini ve bazı siyasi çevrelere militan yetiştirme işlevi görebileceğini göstermektedir. Herhangi bir araştırma yapmadan herkesi suçlu olarak gören diktatör bir yönetim, herkesi hapishaneye tıkararak sindirmeye çalışırken, diğer taraftan hapishaneye tıkadığı kişileri çeşitli siyasi güçlerin kucağına atarak bir yönden ayağına kurşun sıkmaktadır.

Aziz Mahmut polislerin onu hayat kadını satıcısı mı yoksa hükümet karşıtı faaliyetler yapan biri mi olarak içeri almışlardı bilmiyordu (el-'Azzâvî, 2009: 21). Aslında bu belirsizlik de en büyük sindirme hareketlerinden biridir. Burada iki durum söz konusudur. Ya hapishaneye tıkatılanlar sayıca o kadar çoktur ki bunların hepsini ayrı ayrı suçlamak, sorgulamak, suçunu ispat etmek mümkün değildir. Ya da dediğimiz gibi sindirmek için durum bilinçli bir şekilde sürüncemede bırakılmaktadır. Her iki durumda da sanık büyük bir belirsizlik içinde kalmakta, amansız bir şüphe içinde sürekli kendini sorgulama yoluna gitmektedir. Bu romanda da Aziz Mahmut'un böyle bir belirsizlik içinde bocaladığını görmekteyiz.

Mahkûmlar devrim düşmanlarının estirdiği terörün biteceğini ve dayanmaları gerektiğini birbirlerine fısıldıyorlardı. Çünkü halk devrimcilerden ve yoldaşlardan bunu bekliyordu (el-'Azzâvî, 2009: 22). Hapishane koğuşu ağası Selam bütün işkencelere dayanmaları gerektiğini söyleyerek şöyle söyler: *"Burada yalnız değiliz. Halkımız burada bizimle birlikte. Gece gündüz yanımızdalar. İşkence odalarında bile..."* (el-'Azzâvî, 2009: 23)." Diktatör yönetim, her şeyi mubah görerek kendi sindirme araçlarını kullanırken, muhalifler de kendi araçlarını kullanma yoluna giderler. Muhaliflerin kullandığı yöntemlerinden biri de adam kazanmak veya kazandığı adamları yanlarında tutmaktır. Bunun için devrimin çok yakın olduğunu, halkın büyük bir destek gösterdiğini kendi taraftarlarına söyleyerek psikolojik telkin, siyasi propaganda gibi pek çok argümanı kullanma yoluna giderler.

Hapishane müdürü Aziz Mahmut'u görüşmek için çağırır. Aziz Mahmut, kendisinin yanlışlıkla içeri alındığını söyler, ama müdür ona *"masum ya da suçlu olman umurumuzda değil tek sorumluluğumuz kaderin belli olana kadar seni burada tutmak"* der (el-'Azzâvî, 2009: 29). Hapishane müdürü için suçlu veya suçsuz birinin içeride olması önemli değildir. Çünkü ülkede adaleti soracak kimse yoktur ve herkes sindirilmiştir. Burada hapishane müdürünün de o çarkın bir dişlisi olmaktan başka çaresi yoktur. Büyük mekanik bir alet kurulmuş ve herkes o değirmende öğütülmektedir. Neyin ne olacağına karanlık güçler karar verirler. Suçlu olarak görülenler dışında, sahada gezenler sadece kendilerine verilen emri yerine getirirler. Onların da zaten seçim yapma özgürlükleri yoktur. Onların gözünde insanlar *"düşmanlar ve dostlar"* şeklinde ikiye ayrılırlar. Aziz Mahmut'un aslında derdini anlatacak bir muhatap bulamaması da bu nedendir. Bu gerçeği ifade etmek için otuz beş yaşında olan Selam, Aziz Mahmut'a *"önemli olan senin ne düşündüğün değil onların ne düşündüğüdür"* der.

Entelektüel yoldaş Münim, Aziz Mahmut'a ne yaptığını sorar oda anneme mektup yazıyorum der. Mektup şöyledir:

"Canım anneciğim,

Umarım yokluğum seni endişelendirmemiştir. Bir süredir Bağdat'ta tutuluyorum. Ümit ederim bu kısa sürer. Gecikmemin sebebi –dilerim bu seni kaygılandırmaz- şu an tutuklu olmam. Sebebi yanlış bir anlaşılmadan kaynaklanıyor. Benim aradıkları adam olmadığımı anladılar ama buradan çıkmam biraz zaman alacak gibi görünüyor. Hiçbir şeye ihtiyacım yok. Yanımda biraz param var. Senden tek isteğim benim için endişelenmemen. Burada gerçekten boş ve güzel günler geçiriyorum. Beni ziyaret etmek için kendini yorma çünkü her an serbest bırakılabilirim. Kardeşim Ahmet'e durumumu söyleyeceğini ümit ediyorum. Çünkü biliyorsun kendisi ağır bir psikolojik bunalımda. Sorunlarını kendin halledecek ve sıkıntılarının üstesinden gelecek kadar cesur olduğunu biliyorum. Bu yüzden sana bu mektubu gönderiyorum.

Sevgim ve selamlarımla..." (el-'Azzâvî, 2009: 39).

Hapishaneye düşen insanların en büyük çıkmazlarından biri de geride bıraktıkları aileleridir. Özellikle siyasi olarak suçlu görülüp hapse atılanlar daha duygusal veya romantik bir tavır takınabilirler. Yazar bu olguyu göz önüne getirecek bir aile ilişkisi ekleyerek bunu bir mektup ile göstermeye çalışmıştır. Aziz Mahmut, annesine yazdığı mektupta ananesini üzmemek istemediği için güzel şeyler yazmıştır. Ama hapishaneden ne zaman çıkacağını kendisi dahi bilmemektedir. Çünkü kendince suçsuz olmasına rağmen hapishane yöneticileri ne zaman bırakırsa o zaman hapisten çıkacaktır. Hapisten çıkması siyasi iradenin insafına kalmıştır. Ayrıca tutuklu olmak için suçlu olmaya da gerek yoktur.

Aziz Mahmut'un yanında bulunan Münim, İngiliz Dili ve Edebiyatı okuyan yirmi iki yaşında genç biridir. Münim de devrimci biridir. Ama Münim'in devrimi diğer devrimcilerden farklıdır. Münim ona eğer tek suç bile işlenirse benim devrimim mahvolur ve bütün güzelliğini kaybeder der. (el-'Azzâvî, 2009: 41). Mustafa, Aziz Mahmut'a şehirlerde sınıf ayrımcılığı olduğunu söyler. Aziz Mahmut bu sınıf ayrımcılığını hapishanede keşfeder. Çünkü Selam'ın odasının yanındaki odada zengin bir tüccar, iki avukat, bir hekim ve bir profesör kalmaktadır. Bunlar devrimin gelecekteki bakanları ve entelektüel kadrolarıdır. Bu odada bir kuş sütü eksiktir. Yemekler bile dışarıdan lokantadan gelmektedir. Diğer ikinci sınıf yoldaş mahkûmlar ise bu ayrımcı yoldaşların odasından gece yiyecekler dâhil olmak üzere her şeyi aşırılmaktadırlar. Mahkûmlar bu ayrıcalıklı yoldaşlardan nefret etmektedirler öyle ki fakir mahkûmlardan birisi "*yiğın, yiğın bunlar domuzların ahırından geliyor*" demektedir (el-'Azzâvî, 2009: 59, 60). Romanda devrim taraftarı olarak görülen kişilerin hepsinin mantalite olarak aynı olamayabileceği dile getirilir. Bu nedenle Münim daha samimi bir devrimci olarak gösterilirken, Mustafa daha hayalperest bir devrimci olarak gösterilir. Ayrıca zengin tüccar, avukat, hekim ve üniversite profesörü şeklinde sembolize edilen devrimin mirasçyeleri zikredilir. Bunlar hapishanede ayrıcalıklı bir konumdadırlar (Huveydî, 2007: 155). Bu ayrıcalıklardan diğer devrimcileri faydalandırmamaktadırlar. Görevlilere rüşvet vererek hapishaneden çıkacaklarını ummaktadırlar. Yarın devrim gerçekleştiğinde aynı konumlarını koruyup yeni hükümetin bakanları, bürokratları olacaklardır. Bunlarla gerçek devrimciler arasında büyük bir nefret vardır. Bu nefret devrim gerçekleşse bile devam edecektir. Yazar, burada "her devrimin başarıya ulaştıktan sonra önce kendi çocuklarını kurban ettiği" iddiasını ima etmiş olabilir.

Aşk hikâyeleri romanın her türüne eklenilebilir. Yazar kurgusuna bir aşk hikâyesini de eklemeyi unutmaz. Münim, Aziz Mahmut'a "*kız kardeşim Selva'yı senle tanıştıracam*" der. Münim bir ziyaret günü annesi ve kız kardeşi Selva'yı Aziz Mahmut'la tanıştırır. Selva ile tanışan Aziz, Selva'nın mavi gözlerinde kaybolur (el-'Azzâvî, 2009: 54). Ancak bu aşk sonuçsuz kalır. Selva, başkasıyla evlenir. Bu aşkın sonuçsuz kalması romanın genel trajedisine uygunluk arz etmektedir.

Münim devrimin kadın-erkek ilişkileri, ahlak, ekonomi ve her alanda yapılması gerektiğini söyler. Ayrıca devrim yapıldıktan sonra onun korunmasının da önemli olduğunu vurgular. Aziz bu nasıl olacak diye Münim'e sorduğunda o da toplumun sosyal kesimlerini kandıran yapıyı değiştireceklerini söyler. Çünkü toplum devrimden önce de sonra da aynı toplum olacaktır (el-'Azzâvî, 2009: 52). Burada, devrim yapıldıktan sonra devrimin zamanla çehresini değiştirerek statükolaşabileceğine dair endişe dile getirilmiştir. Bunun nasıl önlenilebileceğine dair çözüm ise köklü değişikliklerde aranmıştır.

Hapishanede devrimin başkentini köyde kurmak isteyen Mustafa gibi devrimciler de vardır. Mustafa'ya devrimin başkentinde gayri meşru ilişki serbest mi diye soran mahkûmlara "*bekâr kalabilirsiniz ama eğer evlenirseniz başka bir kadınla olduğunuzu duyarsam midenize kurşun boşaltırım*" der (el-'Azzâvî, 2009: 57). Burada halkın beklentilerine dair ifadeler yer verilmiştir. Yazar, halkın devrimden beklentileriyle diğer kesimlerin beklentileri arasında bir fark gözetmeye çalışmıştır. Her kesimin

beklentileri farklı olmakla birlikte bu beklentileri idealist ve realist beklentiler şeklinde kategorize etmek mümkündür.

Otoriter ve baskıcı yönetimlerde “muhabirlik” de temel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden haberdar olmak isteyen istibdad yönetimi, büyük bir muhabirlik ağı kurma yoluna gider. Aziz Mahmut bir gece polisere muhabirlik yapan Abdülkerim'i şimşek çakması sayesinde görür ve böylece hapishanedeki muhabir açığa çıkar (el-'Azzâvî, 2009: 62). Aziz Mahmut hapishane müdürü tarafından çağrılır ve kendisine muhabirlik teklif edilir. Aziz reddedince de hapishane polisleri onu koğuşa bıraktıklarında bütün mahkûmlara Aziz Mahmut'un öttüğünü ve casusun o olduğunu söylerler. Bütün mahkûmlar Aziz Mahmut'un başına üşüşür ve dövmeye başlarlar (el-'Azzâvî, 2009: 69, 70, 74). Hapishane ağası Selam geçte olsa hatalarının farkına varır ve masum olan Aziz Mahmut'tan özür diler. Bunun üzerine Aziz Mahmut gerçek hain olan Abdülkerim der. Selam hainin ismini niye daha önce söylemediğini sorunca Aziz söylesem de zaten bana inanmayacaktınız der (el-'Azzâvî, 2009: 88). Burada muhabirliğin bazen zorlama yoluyla olabileceği, kabul etmek istemeyenlerin ise muhabir olarak gösterilebileceği gerçeği dile getirilir. Kabul edilmesi halinde de edilmemesi halinde de kazançlı her zaman baskıcı yönetim olacaktır. Bu durum, muhabirliğin muhaliflere karşı nasıl etkin bir silah olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

İdealist yoldaş Mustafa, idam cezası alır ve Aziz Mahmut ona olan saygısından gece boyu uyumaz (el-'Azzâvî, 2009: 90). Hapishane ağası Selam, devrimci mücadelenin artık uzak bir gelecekteki düş olduğunu anlar. Yoldaş Abdülkerim muhabir olur, Münim ise fikirlerini kendine saklamak zorunda kalır (el-'Azzâvî, 2009: 91). Burada devrim idealizminin realizmin duvarına çarptığına şahit olmaktadır. Yazar dönemin konjonktürünü göz önünde bulundurarak bu realiteyi göz önünde bulundurmıştır. Nitekim Arap Baharı'nın da bütün umutlara rağmen başarısızlığa uğraması bu realitenin bir göstergesi olarak görülebilir.

Aziz Mahmut suçsuz olduğu halde yirmi ayını hapiste geçirmiştir. Aziz Mahmut bile çıkacağına inanmamaktadır ('Azzâvî, 2009: 100). Aziz Mahmut savaşta ve hapiste kimseye bağlanılmaması gerektiğini yoksa öldükleri takdirde acı çekeceklerini düşünür (el-'Azzâvî, 2009: 97). Aziz Mahmut, artık koğuşa yoldaşlar sayesinde ağa olmuştur (el-'Azzâvî, 2009: 108). Koğuşa yirmi sekiz yaşında genç bir delikanlı gelir ve üç gün önce kahvede otururken tutuklandığını ve masum olduğunu söyler. Aziz Mahmut önemli olan masum olup olmaman değil şu an bizimle olman değil mi diye sorduğunda genç duvara vuran güneş ışıklarına bakar (el-'Azzâvî, 2009: 110). Romanda geçen bütün bu hususlar hapishane ortamının insanlar üzerindeki etkisini göstermesi ve hapishane realitesi bakımından önemlidir. Aziz Mahmut başta Kerkük'ten tatilini geçirmek için gittiği Bağdat'ta bir kahvede hayat kadını ararken tutuklanmış hapiste yoldaş olup koğuş ağası haline gelmiştir. Aziz Mahmut kendisi gibi masum olup hapse gelenlere artık yardım etmektedir. Aziz Mahmut'un ne zaman hapisten dışarı çıkacağı da belli değildir.

Roman siyasi bir roman olarak kabul edilebilir. Romanda kurgu yoluyla oluşturulan karakterler Aziz Mahmut Sa'îd, Annesi, Hapishane Ağası Selam, Muhabir Abdülkerim, Entelektüel Solcu Munim, Munim'in kız kardeşi Selva, Devrimin başkentini köyde kurmak isteyen Mustafa'dır. Romanın zamanı konusunda yazar ketum davranmıştır. Roman 1972 yılında yayınlanmıştır. Bu tarih öncesi şeklinde düşünebiliriz. Yazarın roman için bir zaman belirtmemesi bir yönden kendisine yönelik ithamların önüne geçerken, diğer yönden konunun zaman üstünlüğünü vurgulamaktadır. Kapalı ve açık mekân olmak üzere anlatıda mekân ise ikiye ayrılır. Kapalı mekân olarak hapishane, batakhane, odalar olarak

sıralanabilir. Açık mekân için ise Bağdat'taki kahvehane ve şehir örnek verilebilir. Roman birinci tekil kişi ağzından aktarılmaktadır. İç diyalog veya monolog romanda kullanılan tekniklerdendir.

Sonuç

Yazar bu romanı Irak özelinde bütün dünya için yazmıştır denebilir. Yazarın bu romanından anladığımız hapse hep suçlular girmez. O dönemin güçleri kendilerine muhalif herkesi içeri atabilirler. Bu anlatıda Aziz Mahmut isimli karakter Kerkük'ten Bağdat'a gitmiş ve orada bir kahvehanede eğlenmek için hayat kadını aramaya gitmiştir. Aynı kahvehanede solcu olan gençler broşür dağıtınca polis baskın yapmış Aziz Mahmut Sa'îd'i de onlardan sanıp içeri almıştır. Aziz Mahmut suçsuzdur ama suçsuzluğunu nasıl ispatlayacaktır. Anlatıda Aziz Mahmut'un kendisinin suçsuz olduğunu ispatlayamadığını görüyoruz. Aziz'in suçsuz olduğunun anlaşılması ancak siyasi idareyi temsil eden oradaki güce bağlıdır. Aziz hapishanede solcu insanlarla tartışa tartışa onlardan olmamışsa bile onlar adına koğuş ağalığını teslim almış ve koğuş ağası olmuştur. Gelen mazlum insanlara artık o yardım etmektedir. Hapishaneye her gelen suçsuz olduğunu söylemekte belli bir süre sonra duruma uyum sağlamaktadır. Kurguda önem arz eden bir konu da mahkûmların muhbirlere acımadığıdır. Mahkûmların hapiste kala kala artık devrim ideallerini kaybettiğini ve herkesin kafasında farklı devrim anlayışları olduğuna da kurguda rastlamaktayız. Devrimcilerin kendi içerisinde bile sınıflar oluştuğunu bu anlatıda görmekteyiz. Anlatıda bu oluşan devrimci zengin sınıf eleştirilmektedir. Bu anlatıdan anladığımız dava adamı kavramının da değerini ve güncelliğini yitirdiğidir.

Kaynakça

- el-'Azzâvî', F. (2002). *el-Kal'atu'l-hâmise*. Irak: Menşûrâtu Cemel.
- el-'Azzâvî', F. (2003). *er-Ruhû'l-hayya: Cîli's-sittînât fi'l-Irâk*. Irak: el-Medâ.
- el-'Azzâvî', F. (2009). Hücre. Irak: Pupa Yayınları.
- Baran, E. (2022a). Çağdaş Arap Edebiyatında Zindan Edebiyatı (Sun'ullah İbrâhîm'in Tilke'r-Râ'îha İsimli Romamı) . *Asya Studies*, 6 (20), 141-148.
- Baran, E. (2022b). Yâsemîna Hadrâ'nın "es-Sadme Adlı Romanı Üzerine Sosyal ve Siyasi Değerlendirmeler. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (30), 679-689.
- Baran, E. (2022c). *Yâsemîna Hadrâ'nın Kaddafi'nin Son Gecesi Adlı Romanı Üzerine Genel Değerlendirmeler*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Baran, E. (2022d). *Necip Mahfûz'un Yevm Makteli'z-Za'im Romanında Siyaset*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- el-Cerrâh, H. (2015 Mart). Edebu's-sucûn fi'l-Irâk. Şebketu'n-Nebe'.
<https://annabaa.org/arabic/books/1306>. Erişim Tarihi: 14.08.2023.
- Gündüz, M. R. (2022). *Arap siyasi şiiri (Haşim er-Rifai Örneği)*. İstanbul: Cantaş Yayınları.
<https://ar.wikipedia.org/wiki>, Erişim Tarihi: 14.07.2023
<https://foulabook.com/ar/author>, Erişim Tarihi: 14.07.2023
<https://www.youtube.com/watch?v=JX2-9jrzXCc>, (Yazarla Röportaj) 14.07.2023
- Huveydî, M. A. (2007). Enmâtu'l-va'y ve devru'l-mekân fi tekvîniha (Dirâsetun fi rivâyeti'l-Kal'ati'l-hâmise). *Mecelletu'l-Kâdisiyye fi'l-Âdâb ve 'Ulûmi'l-Terbeviyye*, 6 (3-4), 150-165.
- İbrâhîm, S. (2012). *er-Rivâyetu'l-Irâkiyye: Rasdu'l-harâbi'l-Irakî fi ezmâni'd-diktâtûriyye ve'l-hurûb ve'l-ihtilâl ve sultati't-tavâif*. Irak: el-Merkezu'l-'Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâseti's-Siyâsât.
- Marion Farouk Sluglett ve Peter Sluglett (1999). "Irak", *DİA*, C.19, 95-99.
- Ya'kûb, İ. B. (2004). *Mu'cemu's-şu'arâ' munzu bed'i 'asri'n-nahda*. Beyrut: Dâru's-Sâder.